

ON İKİ ÖFKELİ SANATÇIYLA
DADAİZM

Yayıma Hazırlayan: Onur Ataç

GENÇ DESTEK: 54

SANAT: 2

ON İKİ ÖFKELİ SANATÇIYLA DADAİZM

Yayıma Hazırlayan: Onur Ataç

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Özlem Esmergül

Editör: Özlem Esmergül

Son Okuma: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Genç Destek: Şubat 2021

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-129-8

© Genç Destek

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekyayinlari.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

Genç Destek, Destek Yayınları'nın tescilli markasıdır.

ON İKİ ÖFKELİ SANATÇIYLA DADAİZM

“BU AŞAĞILAYICI ÇAĞ
SAYGIMIZI KAZANMAYI BAŞARAMADI.”
HUGO BALL

Yayıma Hazırlayan: Onur Ataç

“

DADA,
ÖZGÜRLÜKTÜR.
BELLEĞİN,
ARKEOLOJİNİN,
GELECEĞE
YIKIMIDIR.
TUTARSIZLIKLARIN
İFADESİDİR.
KISACASI YAŞAMIN
KENDİSİDİR.

”

- Tristan Tzara

“Bu aşğılayıcı çağ, saygımızı kazanmayı başaramadı.”

– Hugo Ball

Tristan Tzara, Marcel Duchamp, Francis Picabia, Hugo Ball, Jean/Hans Arp, Hannah Höch, Sophie Taeuber-Arp, Marcel Janco, George Grosz, Kurt Schwitters, Man Ray ve John Heartfield...

Hayal kırıklığı içinde on iki öfkeli insan... On iki öfkeli sanatçı... On iki öfkeli anarşist ruh... Yaşadıkları dünyaya, savaşa, topluma, yokluğa, sanata ve çaresizliğe tepkililer...

Tanık oldukları hatta kendilerinin de katılmak zorunda kaldıkları dünya savaşlarının sadece mal ve can kaybına yol açmadığını, geride kalanlar üzerinde de büyük ekonomik ve ruhsal yıkımlara neden olduğunu görüp yaşayan on iki anarşist...

Savaş mağduru bu asi çocuklar, yaşanan bütün savaşların politikacılar ve onların izlediği stratejiler yüzünden olduğunu farkındaydılar. Bütün bu olan bitenler saçmaydı onlara göre...

Yaşananlardan ve gördüklerinden dolayı kırgındılar, üzgündüler ve yeteneklerini büyük bir öfkeyle sergilemek için bir araya gelmeye karar verdiler bir gün.

Bir amaçları ve bir hayalleri vardı. Savaşı durdurmak için üzerlerine düşeni yapacakları ve savaşa yol açan milliyetçi, burjuva söylemlerinin nelere yol açtığına dikkat çekeceklerdi.

Bu yolda otoriteye karşı duracaklar, herhangi bir lidere ya da ideolojiye ihtiyaç duymadan burjuvazinin kirli sanatına meydan okuyarak o kirli sanatı yerle bir edeceklerdi.

Evet... Yıkma istiyorlardı çünkü dünyayı saran savaş ateşinin içinde sanat yapmak, sanatçı olmak düpedüz sahtekârlıktı, ikiyüzlülüktü onlar açısından. Çünkü onlar savaş öncesinde ve esnasında, Avrupa sokaklarını kaplayan ve tüm gençleri adeta ölüme çağıran savaş afişlerinin tasarımcılığını yapan sanatçıları ve bu afişleri finanse eden burjuvaları tanıyorlardı.

Onlarla hesaplaşacaklar, onları kendi eserlerine konu ederek işledikleri insanlık suçlarını aşağılayıcı ifadelerle yargılayacaklardı.

Çok iyi biliyorlardı ki savaşın sebebi siyasiler ve burjuva sınıfıydı. Sebep oldukları kötülöklere ve yıkıma karşılık güzel sanatlarla o kirli yüzlerini örtmelerine ve vicdanlarını temizlememelerine izin

vermeyeceklerdi. On iki öfkeli anarşist ruh, onların ürettiği sanatı da suçlu buluyordu.

Sadece insanlar değildir savaş suçlusu... Yaşanan katliamlardan makineler de sorumluydu. Hugo Ball, 1915'te günlüğüne savaşın vahim bir hataya dayandığını yazıyordu: *"İnsanı makine yerine koymak yanılığısına düşüldü. İnsanlar değil, makineler yok edilmeli."* Ona göre makine, düzenli çalışan ve hayatı taklit eden ölümdür.

Aynı amaçla bir araya gelen bu on iki yetenekli sanatçı, makineler tarafından ahlaksızca istismar edilmemek için de mücadele edeceklerdi bundan sonra.

Bir araya geldiklerinde yüksek sesle haykırdılar:

"Yapacağımız büyük bir yıkım işi var. Kirli olan ne varsa süpürüp temizleyeceğiz, haydutlara teslim edilmiş bu dünyanın saldırgan ve sınırsız deliliğinden sonra kötü olan ne varsa yıkmalı, yok etmeli ve yeniden yaratmalıyız. İnsanlar birbirlerini parçalayarak bir yüzyılı yok ettiler. Amaçsızca, plansızca, düşünmeden ve katıksız bir delilik halinde bunları yaptılar. Artık bunlara bir son vermenin zamanı geldi."

Dada cephesinin topları burjuva kültürünü, ahlakını ve bu sistemin iletişim araçları olan sanatı halkın

gözleri önünde imha etmek istiyordu. Tzara'nın manifestosunda bu sistemin top atışlarıyla nasıl parçalandığını tam da şu şekilde duyarız:

“İdeal, ideal, ideal

Bilgi, bilgi, bilgi

Boomboom, boomboom, boomboom.”

Bu kitap, iki dünya savaşının gölgesinde yepyeni bir sanat yaratmak isteyen öfkeli ama iyi niyetli on iki sanatçının hikâyesidir. Her biri zorlu savaş koşullarına rağmen zekâsı ve yetenekleriyle zorbalara ve onların inandığı değerlere karşı korkusuzca mücadele etmiş, burjuvanın kirli sanat anlayışına karşı alaycı bir tutum takınarak alışlagelmiş bütün değerleri altüst etmiştir.

Dadaizm; acılara, korkulara, yokluklara ve yıkımlara rağmen yeniden yaratmayı ve kötü giden her şeyi değiştirmeyi amaçlayanların simgesidir. Dadaistler her ne kadar kendilerini sanatçı, eserlerini de sanat olarak görmeseler de, ortaya belki şahane yapıtlar çıkarmamış olsalar da yeni ve güzel olan başlaması için kayda değer değerli bir yıkımın aktörleri olmuşlar ve tarihe geçmişlerdir.

Yeniden başlamak ve kötü gidene değiştirmek isteyenlere ilham vermesi dileğiyle...

“

DADA
HİÇBİR ŞEY
İFADE ETMİYOR.
DÜNYAYI
HİÇBİR ŞEY
OLMADAN
DEĞİŞTİRMEK
İSTİYORUZ.

”

– Richard Huelsenbeck

12 Öfkeli Sanatçı ve Dadaizm

Takvimler 1900'lü yılları gösterdiğinde modern çağa ulaştığını zanneden insanoğlu önündeki yılların kendisine huzuru, mutluluğu ve refahı getireceğini düşünüyordu.

Modern çağın bundan sonra huzur ve barışı getireceğini düşünen sanatçılar, bu düşüncelerini çalışmalarına da yansıtmak istemişler ve buna göre eserler vermişlerdir. Ancak tüm bu düşünceleri ve hayalleri 14 yıl sonra hiç beklemedikleri acı bir gerçekle yeniden yıkılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı...

Dört yıl süren şiddetli savaş yüzünden dünyanın pek çok farklı cephesinde can ve mal kayıplarının yaşanması, hem cephedeki askerlerin hem de savaştan etkilenen insanların hayatlarını darmadağın etmiş, psikolojik açıdan da büyük bir çöküşün yaşanmasına sebep olmuştu.

Savaşın getirdiği büyük yıkım ve sonsuz korku, adeta halkın gündelik yaşamının bir parçası haline gelmişti.

Daha önce benzerine rastlamadıkları bunca can ve mal kaybı, silahların, iletişim ve ulaştırma sistemlerindeki teknolojik gelişmelerin de bir sonucuydu kuşkusuz.

Yeniçağın keşiflerinin insanlığa fayda getirmesi beklenirken, savaş zamanı kullanılan büyük makineler ve silahlar binlerce insanın ölümüne yol açmıştı. Modern çağın huzur ve barıştan ziyade şiddete sebep olup acılar yaşatmasıyla birlikte toplumun büyük kesiminde fiziksel ve duygusal açıdan şiddetli yıkımlar görüldü. Çünkü savaşla birlikte milyonlarca insan ya öldü ya da sakat kaldı. Ailelerini ve evlerini kaybedenler, doğdukları yerleri terk etmek zorunda kalanlar kolayca atlatamayacakları psikolojik bir travma yaşamamanın pençesine düştüler. Hayat onlar için imkânsız bir hale gelmişti adeta.

Hiçbir şey böylelikle sonlanmadı tabii ki...

Savaşın sona erdiği ilan edilmiş olmasına rağmen etkileri yıllarca sürdü. Bu etki savaşın tüm yıkıcılığını yaşayan devletlerde toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimler yaşanmasına sebep oldu.

Savaş sırasında yaşanan karışıklık, toplumdaki karamsarlık, ahlakın yozlaşmaya başlaması ve inançların sarsılmasıyla birlikte değer yargılarının altüst olduğunu fark ederek geleceğe dair umutsuzluğa kapılan bazı sanatçılar toplumda ve sanatta kabul görmüş ya da alışılmış bütün değerleri kenara itip hepsini yıkmaya karar verdiler.

Büyük savaşın bitmesine iki yıl vardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın saçtığı kanlı dehşetin ve yıkımın nispeten daha az hissedildiği, savaşın tarafsız bölgesi İsviçre'nin Zürih kentinde 1916 yılında bir araya gelen bir grup genç sanatçı ve savaş karşıtı isimler Hugo Ball ve Emmy Hennings'in açtığı kafede toplandılar. Neler yapacaklarıyla ilgili konuşmaya başladılar. Kimi Paris'ten ayrılmıştı savaş yüzünden, kimi Münih'i terk etmişti, kimi St. Petersburg'u...

Zürih'te büyük bir heyecanla “Cabaret Voltaire”i kurmaya karar verip, seslerini duyurmayı amaçladılar.

Ball, diğer sanatçıları ve entelektüelleri etkilemek için “Cabaret Voltaire” başlıklı bir basın bülteni çıkardı. Bültenle yaptıkları duyuruda, Cabaret Voltaire'in sanatçılar tarafından yönetileceğini açıkladılar.

Burada sanatçılar günlük toplantılar yapacaklardı. Müzik performansları düzenlenecek, okumalar gerçekleştirilecekti. Zürih'te bulunan bütün genç sanatçılar, politik görüşleri ne olursa olsun sunacakları yeni önerilerle ve sağlamak istedikleri katkılarla birlikte Cabaret Voltaire'e davet ediliyorlardı.

1916 yılının Temmuz ayında, ilk Dada gecesi düzenlendi. Baal'in Dada Manifestosu'nu okuduğu o akşam, kendilerini "Dadacı" olarak adlandıracak bir grup genç aralarına katılacak yeni isimlerle de büyüyerek kamuoyunu şaşırtmayı ve insanları sarsmayı amaçlayarak yola çıktıklarını ilan ettiler.

Bundan sonra ortaya koyacakları eserlerinde, eski kalıpları, alışılmış olanı, gelenekselliği ve kabul görmüş estetiği tamamen reddedeceklerdi. Burjuvanın sahip çıktığı değerlerin tiksінçliğine, iğrençliğine ve berbatlığına vurgu yapacaklardı.

Kendilerini tarif etmek için neden "Dada" kelimesini tercih ettikleri yolunda kesin bir bilgi mevcut değil ama yaygın olarak kabul edilmiş bir hikâye var.

İddiaya göre Richard Huelsenbeck, eline bir sözlük alıyor ve sözlüğe rasgele bir bıçak saplıyor, isabet eden isim, grubu temsil eden isim oluyor.

Dada...

“Bizim için sanat, kendi içinde bir amaç değil, ancak yaşadığımız zamanların gerçekten algılanması ve eleştirilmesi için bir fırsat.”

– Hugo Ball

Fransızcada “tahta oyuncak at” anlamına geliyordu Dada. Aynı zamanda bebeklerin ilk amatör sözleri olduğu da söylenebilir. Grubun açık bir şekilde Avrupa’nın dört bir yanından gelen sanatçılardan oluşuyor olması nedeniyle kelimenin tüm dillerde aynı anlama gelebileceğini veya gelmeyebileceğini kabul edip onayladılar.

Anlatılan diğer hikâyeye göre ise Tristan Tzara adlı genç, başlatacakları akımın isminin ne olacağına dair konuşmalar sürerken ayağa kalkar ve rafta duran *Larousse* sözlüğünü eline alarak gözlerini kapatır ve rasgele bir sayfasını açarak parmağını üzerine koyar. Gözlerini açtığında parmağının işaret ettiği yerde “Dada” sözcüğünün yazdığını görür ve bu sözün Fransızcada “oyuncak tahta at” anlamına geldiğini öğrenince durumdan çok hoşlanır. Arkadaşlarına döner ve başlatacakları yeni akımın isminin “Dada” olmasını teklif eder, Tzara’nın teklifi hemen kabul görür.

Böylelikle akımın öncüleri, rasgele seçilen ve pek çok kişinin fazlasıyla saçma bulacağı bu sözcüğü bir sanat akımının ismi olarak kullanmaya karar verdiler.

“

TEMİZ
FİKİRLERİNİZ
OLSUN
İSTİYORSANIZ,
ONLARI
GÖMLEKLERİNİZ
KADAR SIK
DEĞİŞTİRİN.

”

- Francis Picabia

“Sanat öldü, çok yaşa Dada.”

— Walter Serner

1916 yılında öncelikle Zürih, ardından da New York'ta ortaya çıkıp gelişen Dadaist hareket 1923 yılına kadar Avrupa'ya yayıldı ve gerçekleştirdiği yıkıcı ve farklı uygulamalarla birçok tabu yıkan hareketleri de etkiledi.

Dadacılara göre, savaşın sebebi insandır. İnsanın da sebep olduğu bu kötülüğe karşı güzel sanatlarla kirli yüzünü örtme ve vicdanını temizleme isteğinden yola çıkarak sanatı suçlu bulurlar.

Tristan Tzara 1950 yılında yaptığı bir radyo konuşmasında Dada'nın doğuşuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Dada'nın nasıl doğduğunu anlamak için, bir yandan Birinci Dünya Savaşı sırasında bir çeşit hapishaneye dönüşen İsviçre'de yaşayan bir gencin ruh halini, öte yandan da o çağın sanat ve edebiyatının düşünsel